

Osmanlı Devleti'nin Balkan halklarıyla beşyüz yıllık ortak Tarihinin Değerlendirilmesi ve Yeniden Yazılması Husûsunda Yeni bir Vizyon

Lindita Xhanari (Latifi)¹

Urtis Harri²

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin Balkan halkları ile beş yüz yıllık ortak tarihinin değerlendirilmesi ve yeniden yazılması hususunda yeni bir vizyon için vakit geldi mi? Bu konuyla ilgili yeni bir stratejik vizyon oluşturabilir miyiz? Tarihin yeniden yazılmasına bizi götüren yollar hangilerdir?

Bu çalışmamızda, Türkçenin etkisi olduğu Balkan dillerinde kullanılan terminolojideki "Türkçe'den gelen kelimeler" ifadesini ve gerçeğe daha yakın olan bir terminoloji ile değişmesinin gerekliliğini açıklamaya çalışacağız.

Bu hususta ele alacağımız konular şunlardır:

1. "Orientalizm (orientalism, orientalisme)" teriminin "Turkizm (turkism, turquisme)" terimi ile değişmesinin gerekliliği.

Bu konuyla ilgili iki soru sorarak, meseleyi kendi açımızdan açıklamaya çalışacağız:

*"Orientalizm" (orientalism, orientalisme) teriminin kullanımı neden yanlıştır?
Türkçe'den gelen sözcükler için "orientalizm" terimi hangi amaçla kullanılmaktadır?*

2. "Arkaizm (archaism, archaisme)" ve "barbarizm (barbarism, barbarisme)" terimlerinin "historizm (historism)" terimi ile değişmesinin gerekliliği. Neden "arkaizm (archaism,

---

¹ Prof.,Tiran Üniversitesi, Tarih-Filoloji Fakültesi, Linguistic Departman, Arnavutluk

² Dr.,Tiran Üniversitesi, Yabancı Diller Fakültesi, Sllav-Balkanik Departman, Arnavutluk

archaisme) ve “barbarizm (barbarism, barbarisme)” terimlerinin “historizm (historism)” terimi ile değişmesi gerekir sorusunu soracağız.

Bu durumu düzeltmek için şimdiye kadar neler yapılmıştır? Bunu değiştirmek için yani gerçeği meydana çıkarmak için Türkiye'nin stratejik vizyonu yeterli seviyede olmuş mudur? Bundan sonra ne yapılabilir?

Bu hususla ilgili olarak birkaç Arnavut Türkologla başlattığımız çalışmayı ve fikirlerimizi sizinle paylaşmak adına, Osmanlı Devleti etkisinin, Balkan ülkelerinde ne kadar derin olduğunu; ve bunu ortaya koyabilmek için şimdiye kadar neler yapıldığını size kısaca anlatmak ve yeni bir stratejik vizyon için hangi konulara dayanmamız gerektiğini söylememiz gerekmektedir. Şimdiye kadar yapılanların çoğalmas ve istenilen seviyeye ulaşılması için yeni vizyon ne olmalıdır?

En önemlisi ve asıl dikkatimizi vermemiz gereken husus ise, Osmanlı Devleti'nin Balkan halklarıyla beş yüz yıllık ortak tarihinin yeniden yazılması ve bu dönemde Balkanlarda kullanılan terminolojinin değiştirilmesidir. Böyle bir husus diplomatik temaslar ve iyi niyetli görüşmeler aracılığıyla çözülemeyeceği için, çözüm yolu olarak herkesin daha çok güveneceği bilimsel yollara başvurulmasının zannımızca vakti gelmiştir.

Anahtar kelime: Vizyon, Tarih, birliktelik, Balkan, dil, terminoloji.

For a new perspective on the issue of the review and treatment of the 500 year long history of co existence of the Ottomans and the Balkans and wider

ABSTRACT

Is the time ripe for a new perspective on the issue of the review and treatment of the 500-year-long of the Ottomans and the Balkans and wider? Can we forge a new strategic approach about this issue? What are the ways that might lead to the review of history?

What has been done to change this situation so far? Has Turkey's strategic approach been to the appropriate level to change the situation, i.e. to cast light on the truth, and what can be done to further this issue?

Our paper is focused on the terminology which is used in the languages where there have been Turkish influences for the clarification of “Türkçe verintiler” in these languages and in the necessity of their replacement with terminology which is close to the.

1. The key issue which will be treated in this paper is related to the necessity of substituting terms such as “orientalizm (orientalism, orientalisme)” with the term “turkizm (turkism, turquisme).”

2. The key issue which will be treated in this paper is related to the necessity of substituting terms such as archaism (archaisme) and barbarism (barbarisme) with the term “historism”.

In its entirety, our paper answers the question:

1. Why should the terms “orientalizm (orientalism, orientalisme)” be replaced with the term “historism”?

2. Why should the terms “archaism (archaisme)” and “barbarism (barbarisme)” be replaced with the term “turqizm (turkism, turquisme) ”?

We have been working in close cooperation with a group of Albanian turkologists, to put forward our views on this issue and to briefly present our work carried out so far, it is important to point out how deep the Ottoman influence is in the Balkans, what has been done to shed light on this influence, what are the difficulties encountered, and what are some main points which might serve as support for a new strategic vision. What are some further steps

to be taken? What should this new vision be so that the current achievement can be further advanced?

The most important issue and one which should take our attention is the review of the 500-year-long coexistence of the Balkans and the Ottomans and the change of the terminology the Balkans use for this period. Time has proved that such an issue cannot be addressed neither through diplomatic talks nor good will. It is time for this issue to get a completely scientific solution, as such a scientific solution is both plausible and uncontestable. Taking into consideration all the above-mentioned influences, we believe that such as solution is achievable.

Key Words: *new perspective, history, coexistence, the Balkans, language, terminology.*

Osmanlı Devleti'nin Balkan halkları ile beş yüz yıllık ortak tarihinin değerlendirilmesi ve yeniden yazılması hususunda yeni bir vizyon için vakit geldi mi? Bu konuyla ilgili yeni bir stratejik vizyon oluşturabilir miyiz? Tarihin yeniden yazılmasına bizi götüren sebepler hangileridir?

Bu ve benzeri sorular, Balkan ülkelerinde ve daha geniş bir alanda ilkokuldan başlayarak üniversiteye kadar okutulan tarih kitaplarını incelediğimizde herbirimizin aklına takılabilecek ilk sorular olmaktadır. Okutulan; sosyal, dilsel ve kültürel her gerçekliğin dışında olan aşırı milli duygularla yazılmış, hayalî bir tarihtir. Her şeyi bir yana bırakarak, bu düşmanlık duygusuyla eğitilen pek çok tarihçi ve araştırmacı mevcuttur. Tabii böyle bir tablo olmasının asıl sebebi,, bölgedeki birçok ülkede uygulanan komünizm rejimidir.

Bu durumu düzeltmek için şimdiye kadar neler yapılmıştır? Bunu değiştirmek için yani gerçeği meydana çıkarmak için Türkiye'nin stratejik vizyonu yeterli seviyede olmuş mudur? Bundan sonra ne yapılabilir?

Bu sorularıyla ilgili çözüm önerilerine geçmeden önce, kısaca eskiye biraz dönmek, çözüme doğru giden temel unsurları aramak gerekir. Araştırmaların ana maddesi tarihtir, hepimiz biliyoruz, ama biz tarihi geleceğe gitmek için merdivenin ilk basamağı olarak görüyoruz. Ancak tarihi, önce günümüz ardından geleceğimiz için değerlendirmeliyiz. Balkan dilleri üzerinde gerçekler nasıldır? Birbirinden farklı olan bu diller bir noktada birleşirler: Osmanlı Türkçesi'nden bu dillere giren binlerce sözcük bulunuyor, bunun yanında bu sözcükler halklarımızın beraber kullandığı ve Osmanlı Türkçesi'nin Balkanlar'a getirdiği on binlerce deyim ve oraya yerleşen Türk milli kültürünün ifadeleridir. Balkan dilleri adeta yaşayan –canlı bir laboratuvardır, buralarda çeşitli araştırmalar yapılabilir; ve bu meyanda Balkan, Türkiye ve hatta Avrupa için tarihi değerleri olan sonuçlar ortaya çıkarılabilir.

Tarih dönemleri içinde Balkanlar ve Balkan ülkeleri, Ortaçağ'dan başlayarak Türklerle temaslarda bulunmuşlardır. Türkler dünya coğrafyasında çok geniş bir alanda görülürler. Moğolistan'dan Bosna-Hersek'e, Sibiryaya yakınlarından Irak ve Kıbrıs'a kadar uzanan bölgelerde Türkler vardır. Dolayısıyla, çeşitli lehçe farklılıklarıyla da olsa, Türk dili de bu geniş coğrafyada ve yaklaşık 250 milyon kişi tarafından konuşulmakta, iletişim aracı olarak kullanılmaktadır. Bölgede coğrafi uzaklıkların fazla olmaması, komşuluk ilişkileri ve kültürel alışverişlerin yapılması da bunu kolay hale getirmiştir. Diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğu'nun resmi dilinin, Balkan dilleri sınıfında yer almamasına rağmen, tüm bölgede homojen ve tek tip bir dil olarak kullanılması da bir tesadüf değildir. Balkanlarda resmi dil Türkçe olmasına rağmen, bölge nüfusunu oluşturan farklı etnik kökenden ulusların günlük konuşma dili olarak kendi dillerini konuşmaları konusunda herhangi bir baskı olmamıştır. Bu nedenle etnik gruplar tarafından Türkçe kolaylıkla kabul edilmiştir. Balkan dillerine Türkçe'den giren eş anlamlı sözcükler ile yeni kavramların oluşmasında Türkçe en önemli kaynak olmuştur.

15.-16. yy boyunca Macaristan'dan başlayarak, Bosna-Hersek, Kosova, Sırbistan, Hırvatistan, Karadağ, Arnavutluk, Makedonya, Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan'a kadar olan bu geniş coğrafyada yaşanan, beşyüz yıllık Türk etkisi,, kendisini yalnızca dil olarak değil, kültür ve yaşam biçimi olarak da belli etmiştir. Hemen hemen her kent merkezinde cami, saat kulesi, medrese, mektep, pazar yerleri, lokantalar, Türk kahveleri, Arnavut kaldırımlarıyla, labirent şeklinde düzenlenmiş zanaatçilerin dükkânları, Türk hamamları bulunurdu. Bu geleneksel dükkânlarda doğu (oryantal) kilimlerinden başlayarak, bakır ev eşyalarına kadar pek çok eşya bulunmaktaydı. Balkan uyruklu olup da evinin kapısını açtığı anda mutfak, salon, tuvalet, oturma odası, yemek masası ve benzeri ile ilgili Türkçe sözcük ve deyim kullanmayan hemen hemen yok gibiydi. Osmanlı Türklerinin bölgeden ayrılmaları yüz yılı bulmasına rağmen, bu sözcükler Balkan insanının doğumundan ölümüne kadar onlara eşlik ediyorlar. Türkçe kelimeler, özellikle yansıttıkları biçim-bilimsel nüanslarıyla “dilimizin eti ve kemiği olmuştur”

Osmanlı Devleti, Balkanlara “*elveda Rumeli*” dedi, ama Balkan dilleri, (Arnavutça, Boşnakça, Sırpça, Makedonca, Bulgarca, Romence, Macarca ve Yunanca) Türkçe kökenli sözcüklere “*elveda*” demedi. Hatta onlar berikine “*Elveda*” dememekle kalmadılar, bu sözcüklere kendi dillerinden ek ve ön ekler de ekleyerek onları, kendi sözcüklerinin önemli unsurlarından yaptılar.

Yerine göre az yerine göre fazla da olsa Balkan dillerinin birbiriyle ilişkileri de olmuştur. Türkçe'nin bu dillerdeki etkisi yerel kalmıştır ve sadece şivelerle sınırlandırılmıştır. Bu etkilerinden olan bazı Türkçe alıntılardan Balkan dillerinde o kadar simetrik bir şekilde yararlanılmıştır ki, bunların büyük bir çoğunluğu ‘*balkanik Turkizmalar*’ olarak da belirtilebilir. Balkanlardaki birçok dil bilimci bu alıntıların büyük bir kısmının Farsça ve Arapça kökenli olduğunu söylemiş, ‘*orientalizma*’ terimini de kullanmışlardır. Balkan dillerinin standart sözlüklerini incelediğimizde, Türkçe'den gelen sözcüklerin oldukça fazla sayıda olduğunu görmekteyiz. Tabii ki bu sayı farklı dillerde, farklı olmaktadır. Osmanlı Devleti'nin etkisi tüm Balkan ülkelerinde aynı olmasına rağmen, Türkçe'nin etkisi aynı olmamıştır: çünkü Balkan dilleri farklı dillerdir. Türkçe Ural-Altay grubuna girer, Arnavutça ve Yunanca ayrı olarak Hind-Avrupa grubuna girerler; Romence, Latin grubuna ve Boşnakça, Makedonca, Bulgarca ve Sırpça, Slav grubuna girer. Balkanlara girişi beş yüz yıla yakın süren Türk alıntıları, oldukça fazla ve çeşitlidir. Bu alıntılar çerçevesine giren konular şunlardır: Tarih, kültür, etnografi, dil ve edebiyat. Burada sadece sözcük ve anlam alıntılarından söz edilemez. Bilinen tarihi nedenlerden dolayı başlangıçta Balkan dilleri, tanınmayan kavram ve anlam taşıyan sözcükleri içermiştir. Daha sonra bu alıntılar benimsenip büyük bir oranda yayılmıştır, çünkü bu sözcükler, günlük konuşma dilinde sosyal ve idari kurumlarda da kullanılmıştır. Kabul edildikten sonra bu alıntı sözcükler, Balkan dillerinde zenginleşmeye başlamıştır. Bu durum uzun yıllar devam eden bir süreçtir. Türkçe, Balkan dilleri sözlüklerinin zenginleşmesinde beş yüz yıl boyunca en önemli kaynaklardan

birisi olmuştur. Osmanlı devleti döneminde Türkçe, Balkan halkları için iletişim diliydi. Türkçe sözcüklerin pek çoğu Balkan dillerine sadece uyum sağlamakla kalmadı; aynı zamanda orada genel ve bölgesel ağızların doğal bir unsuru olarak da görüldü. Osmanlı döneminde bu sözcükler sadece konuşma diline kabul edilmiş değildi; aynı zamanda edebiyata, dinî öğretim diline, idari belgelere ve diğer yazılı metinlere de eklenmişti.

Osmanlı Devleti'nin Balkanlara ilerlemesi ile Balkan ülkelerinin sosyal-kültürel arka planı da değişti. Tarih boyunca çeşitli ulusların aralarındaki doğal iletişimin sonucu olarak bu ulusların kültürleri ve dilleri birbirlerinden etkilenmiştir. Osmanlı Devleti'nin Balkanlara gelişiyle de yeni bir devlet sistemi, yeni bir kültür ve yeni bir inanç sistemi oluşmuştur. Bu yeni anlayış bütün Balkanlarda büyük bir toplumsal, iktisadi, eğitimsel ve kültürel değişim meydana getirmiş; ve bu sistem orada yüzyıllar boyunca hakim olmuştur. Türkler tarafından getirilen inanç ve anlayış ve onların yaşam tarzı, Balkan halklarının büyük bir kısmı tarafından kabul edilmiştir. O zamanlarda Türkçe'nin Balkan halklarının üst düzey mensupları için kültür dili olduğu konusunda hiç şüphe yoktur. Türk kültüründen gelen yenilikler o zamana kadar bu bölgelerde bilinmeyen yeni kavramları da beraberinde getirmiştir. Bu yeni kavramların karşılığı Balkan halklarının ana dillerinde yoktu, bu kavramlar için yeni sözcükler de türetilmedi. Dolayısıyla Türkçe sözcükler ve terimler bütün Balkan dillerine taşındı. Ayrıca yeni bir yaşam tarzı geçişiyle bu dillerde mevcut olan sözcükler yerine de Türkçe sözcükler kullanılmaya başlandı. Başka bir deyişle söz konusu dillerde eşdeğeri olan sözcükler yerine de Türkçe kelimeler kullanılmaya başlandı. Fakat Türkçe alıntı unsurları, terimler ve sınırlı sayıda ekler bütün Balkan dillerinde yoğun olarak kullanılmasına rağmen o dilin kendi özünün varlığı açısından hiçbir zaman tehlike oluşturmadı. Alıntı sözcükler her dilin sözlüğü içinde kendi yerini bulmuştur. Daha sonra yeni sisteme de uyum sağlamışlardır.

Arnavutça ve diğer Balkan dillerindeki (Boşnakça, Hırvatça, Sırpça, Makedonca, Romence, Bulgarca ve Yunanca) Türkçe sözcüklerin incelenmesiyle 20 yıllık bir süredir uğraşyoruz .Bu yıllar boyunca ve özellikle son yıllarda Balkan Dillerindeki *Orta Türkizmalar Sözlüğü*nü hazırlarken, Türkçe'den gelen sözcüklerin adlandırılmasıyla ilgili yanlış terminolojinin kullanıldığını farkettim. Hatta yanlış olan bu terminoloji, kötü niyetle bu şekilde kullanılmaktadır. Bu basit bir husus değildir ve bu sebepten bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Her şey dille başlar, dille biter.

Türkçe'den gelen sözcüklerin yanlış adlandırılması ve en kötüsü küçümseyici anlamlar katarak kötü niyetli bir terminoloji ile adlandırılması, hem bu dillerin dilbilimsel gerçeğini göstermekte? hem de Osmanlı Devleti egemenliği altında yaklaşık beşyüz yıl boyunca birlikte yaşayan halkların psikolojilerini olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla, Türkçe'den gelen sözcükler hakkındaki yanlış terminolojinin kullanımı, birlikte yaşanmış

tarihin anlatımına yanlış beyanlar getirmektedir. Bu şekilde birlikte yaşadığımız o ortak tarih, son bulmayı bilmeyen düşmanlık ve savaşlar tarihine dönüşmektedir.

Türkçe, beş asırdır Balkan dilleri sözlüğünün zenginleşmesine katkı sağlayan en önemli kaynaklardan biri olmuştur. Bütün Balkan dilleri birbiriyle alışverişte bulunmuşlardır. Bu dillerdeki etkilerin özellikleri sadece yerel olmuştur. Söz konusu etkilerin tersine Türkçe'den gelen sözcükler, Balkan dillerine öyle bir dağılmışlar ki bunlar yaklaşık 4300 kelime "Balkan Türkizmalar" olarak belirtilebilir.

Birkaç Balkan dilbilimci, bu sözcüklerin çoğunun Farsça ve Arapçadan geldiğini açıklayarak onlar için "*orientalizm*"³ terimini kullanmaktadırlar. İlk bakışta böyle bir terimin kullanımı çok normal olarak görülmektedir; Çünkü Türkçe, aslında bu sözcüklerin bir kısmını Arapça ve Farsça'dan almıştır. Ama bu sözcüklerin Balkan dillerine giriş dönemini ve böyle bir terimin seçilme nedenini detaylı bir şekilde incelemeye kalkarsak, böyle bir terimin hem yanlış olduğunu ve samimiyetsiz bir kullanıma dahil edilmek istendiğini tespit etmekte zorluk çekmeyiz.

Şimdi bu konuyla ilgili iki soru sorarak meseleyi biraz daha netleştirmeye çalışalım.

1. "*Orientalizm*" (*orientalism, orientalisme*) teriminin kullanımı neden yanlışdır?

Böyle bir soruya cevap vermemiz için Türkçe'den gelen sözcüklerin fonetik, morfolojik ve semantik özelliklerinin analizine ve tarihine bakmamız gerekmektedir.

İlk olarak, Balkan ülkelerinin⁴ bütün tarihleri boyunca Araplar veya Farslarla doğrudan ilişkileri hiç olmamıştır. Balkan halkları, 500 yıl boyunca Osmanlılarla birlikte yaşamış ve onlardan dil açısından etkilenmişlerdir. Türkçe, Balkan halkları için Osmanlı Devleti'nde iletişim diliydi. Türkçe sözcüklerin çoğu, Balkan dillerine uymakla yetinmemiş; aynı zamanda bölgesel ve genel dilin doğal bir bileşenine dönüşmüştür. Türkçe'den gelen sözcükler, Balkan konuşma dillerinde kabul edilmenin ötesinde edebiyat, din dili, resmi yazılar ve diğer yazılı metinlerde de kullanılmaya başlanmıştır.

³Vajzovič, H.: Orientalizmi u književnim dhelu- Lingvistička analiza, Sarajavo 1999. Halimi, M.: Ndikimi i orientalizmave në fushën e fjalëformimit ndër të folmet shqipe, Prishtinë 1993. Lobel, Th.: Elemente turcesti arabeti si persane in limba romana, Leipzig, 1894. Mehdiu, F.: Orientalizmat, hyrja dhe përdorimi i tyre në gjuhën shqipe, Jehona 7, Shkup 1978.

⁴Latifi, (Xhanari) L., "*Turqizmat dhe semantika e tyre në fjaloret e shqipes*", Tiranë 2012.

İkincisi, Türkçe'den doğrudan alınan bütün sözcükler, fonetik, morfolojik ve anlam açısından tamamen Türkleştikten sonra alınmıştır. Yani, bu Balkan⁵ dillerine Arapça veya Farsça'nın bütün özelliklerini kaybettikten sonra Türkçe'de kullanıldığı gibi girmiştir. Bugün Balkan dillerinde Türkçe'den gelen çok sayıda kelime bulunmaktadır. Bu kelimelerin uzak etimolojisi Farsça veya Arapça olmasına rağmen Türkçe'ye daha yakındırlar.

Üçüncüsü, Türkçe'nin statüsü, alıcı diller için diğer oryantal dillerinin statüsünden tamamen farklıydı. Arapça ve Farsça, inanç, bilim ve eğitim gibi hayatın çok sınırlı alanlarında kullanılıyordu. Türkçe ise resmi kurumlar, ticaret ve sosyal hayatın rutininde yer alıyordu. Türk kültüründen gelen yenilikler, o bölgelerde o zamana kadar bilinmeyen yeni kavramlar da meydana getirdi. O zamana kadar ana dillerinde bu yeni kavramlarla ilgili herhangi bir sözcük olmadığı için, Türkçe sözcük ve terminoloji neredeyse bütün Balkan dillerine transfer edilmiştir. Oluşan yeni yaşam tarzı, Türkçe sözcüklerin bu dillere dahil olmasını da kolaylaştırmıştır. Başka bir deyişle, ilgili dillerde eşdeğer anlamında olan o kelimeler alınmıştır. Alınan sözcükler, girdikleri her dilin sözlüğünde kendi yerini bulup, ilgili dilin özelliklerine uyarak, yeni sistemde yaşamaya devam etmişlerdir. Yaklaşık beş asır boyunca devam eden bu kelimelerin aktarma süreci, tarihî, kültürel, etnografik, dil ve edebi hususları içeren bir tablo olarak sunulmaktadır. Bilinen tarihi sebeplerden dolayı, Balkan dilleri, ilk başta kendileri tarafından daha önce tanınmayan anlam ve nosyonlar ifade eden sözcükleri almışlardır. Sonra bu sözcükler, sosyal ve idari hayatlarında kullanılarak herkes tarafından kabul edilmeyi ve benimsemeyi başarmışlardır. Türk-oryantal alıntıları, kabul edilerek, benimsendikten sonra, Balkan dillerinde işlenmeye ve zengileşmeye başladılar. Bu durumun uzun bir sürece yayılması söz konusudur. Belli bir sözcük grubunun etimolojisinin Arapça ve Farsça olduğunu kabul etsek de, basit bir matematiksel işlemin sonucunda bu dillere giren Türk kökenli kelimelerin sayısının Arap ve Fars kökenli kelimelerin sayısından çok daha fazla olduğunu kolayca görebiliriz. Örneğin: Arnavutça'nın aldığı kelimeler arasında (5000 kelime), yaklaşık 500'ü Arap ve Fars kökenlidir. Yani bu, kelimelerin 1/10'u demektir. Bu kelimelerin semantik alanları, yalnızca İslami edebiyat terminolojisiyle sınırlıdır. Türk kökenli sözcüklerin sayısı hem çok daha fazladır; hem de bunların sosyal, idari, kültürel vs. alanlarda kullanımı daha etkili olmuştur. Yukarıda açıkladığımız hususlar gereğince, Türkçe'den alınan sözcükler için "*orientalizm*" kavramının kullanılmasının tamamen yanlış olduğunu söyleyebiliriz.

2. Türkçe'den gelen sözcükler için "*orientalizm*" terimi hangi amaçla kullanılmaktadır?

⁵ Latifi, (Xhanari) L., "*Mbi huazimet turke në gjuhën shqipe, krahasuar me gjuhët e tjera të Ballkanit*", Tiranë 2006.

Yaptığımız araştırmalara göre “orientalizm” kavramının kullanımının iki ana sebebi olduğunu düşünüyoruz:

İlk olarak, bu terimin kullanım amacının Türkçe’den alınan sözcüklerin anlamlarında küçültme ve bunları başka anlamda göstermek olduğunu düşünüyoruz. Böyle bir şeyi düşünmemizin sebebi şudur: Balkan halkı, bu kavramı, sadece İslam terminolojisiyle ilişkilendirmektedir. Yaklaşık 20 adet olarak sayılan Türkçe sözcüklerin anlam alanlarına karşın, İslam terminolojisi, küçük bir yer kaplamaktadır. Biz burada, alınan Türkçe kavramların anlamlarından bazılarını ifade edeceğiz:

Meslekler terminolojisi: Irgat, çiftçi, kaymakam, vali, kalafat, memur, padişah, katip, seymen, vezir, sultan, celepçi, koçbaşı, mutasarrıf, paşa, reya, şatırsanatçı, bakkal, bekçi, dadı, hamal, arabacı, çörekçi, boyacı, davulcu, falcı, hafiye, hizmetçi, aşçı, bakırcı, berber, esnaf, hekim, kahveci, kılavuz, kazancı, kundracı, nalbant, kömürcü, sahlepçi, şair, şekerçi, tavancı, tenekeci, tüccar, cellat etj. (yaklaşık 180 sözcük)

Askerî terminoloji: Atlı, tabanca, mavzer, kama, çifte, mızrak, topuz, nagan, azot, kolan, gülle, nişan, kalkan, kundak, vezne, saçma, tüfek, şişane, patlak, pala, yatağan, kobure, ceverha, körfişek, dürbün, silah, harp, barut, mil, süngü, akıncı, başıbozuk, bölükbaşı, yeniçeri, nişancı, serasker, bayraktar, bölük, sipahi, süvari, asker, binbaşı, çavuş, nizam, sancakbeyi, albay, bedel, serdar, sipahilik, tabur, tezkere, zaptiye, cephan, istihkam, kale, topçu, bayrak, düşman, köle, batarya vs. (yaklaşık 560 sözcük)

Ev eşyalarının terminolojisi: Battaniye, çarşaf, çekmece, çömlek, divan, döşek, fener, halı, hasır, yamuk, kandil, kılıf, kova, mangal, minder, oturak, pergel, kese, raf, sepet, sandık, sofra, susta, şilte, mangal, zincir, yatak, yorgan, çengel, demirocak, dolap, faraş, fitil, halka, havlu, yastık, kancı, koltuk, leğen, maşa, musandır, perde, post, kilim, saksı, sergen, seccade, sofrabezi, şamdan, takatuka, levens, cibinlik, bardak, buçuk, çini, fincan, güğüm, havan, yamak, kavanoz, kuşhane, tencere, oklava, kepeç, bakraç, çanak, dibek, küp, haral, ibrik, kapak, kazan, lenger, matara, paçavra, rende, saç, şişe, tas, tencere, tiğ, tulumba, bıçak, sahan, tabaka, tava, tepsi, torba, cezve vs. (yaklaşık 925 sözcük)

Gıda ve çeşitli yemeklerin terminolojisi: Aşure, baklava, boza, borani, çay, çerveşe, çorba, irmik, gevrek, gözleme, harç, yahni, yufka, kaşar, kahve, kapama, kavurma, limon tozu, lokma, mafiş, muhallebi, nişasta, paça, pastırma, pide, keşkek, köfte, reçel, arapaşı, çörek, bulgur, börek, çamsakızı, çömlek, pilav, hoşaf, kıyma, lokum, kebab, tarhana, rakı,

zerzevat, revani, maydanoz, fasulye, bostan, şeftali, zerdali, samsa, musakka, şeker, şerbet, taskebab, şekerpare, barbunya, nanecik, turşu, susam vs. (yaklaşık 470 sözcük)

Giysi ve tekstil terminolojisi: Astar, atlas, beze, bohça, çul, çit, çizme, dimi, dolama, dülbent, fes, askı, basma, biniş, çakçir, çember, çityan, çorap, don, ferace, fistan, gömlek, yaka, kaftan, kayış, kundura, mendil, mahram, muşama, paşmege, perçe, peştamal, potur, keleş, külah, dimi, toka, köstek, gerdan, elbise, canfes, uçkur, takiye, şalvar, şayak, yelek, kadife, kumaş, kaput, lastik, mintan, çanta, çadır, bilezik, cep, camadam, talagan, şami, şal vs. (yaklaşık 400 sözcük)

İnsan özellikleri hakkındaki terminoloji: Adaş, bekar, budala, dalavereci, dangalak, fukara, efendi, haydut, haldup, harbut, hor, yabancı, yetim, kabadayı, marifetçi, matuf, noksan, pezeveng, kel, kerata, kiracı, külacı, sarhoş, şakacı, şamatacı, şişman, azgan, çapraz, esmer, levent, kör, topal, azat, alçak, batakcı, dalkavuk, dilenci, aptal, firavun, hain, haberdar, hasetçi, yaran, kaçak, katil, kopuk, gurbetçi, muhacir, kelepirci, küfürücü, rezil, seyirci, tamahkar, vesveseli, cahil, gütürüm, inatçı, kaba, şerci, babacan, tuhaf, zulümkar, lafazan, meraklı, namuzkar vs. (yaklaşık 200 sözcük)

Sosyal yaşamla ilgili kullanılan terminoloji: Emanet, acemi, bela, bolluk, bulur, çare, damga, dünyalık, fukaralık, galata, görgülü, haber, hal, halk, haram, hatır, horluk, hizmet, akrabalık, alem, avaşlık, acemilik, batakcılık, biçim, boşluk, budalalık, dava, dünya, düzen, ferişte, fodulluk, gayret, gazap, gürültü, hayır, helal, hamallık, harem, hata, hile, hovardalık, Kabul, kalabalık, kasavet, kırdı, kıymet, laf, marifet, millet, mukayet, misafir, namus, niyet, pehlivanlık, pislik, keder, keyif, refane, rüşvet, sebep, sevap, selam, şaka, taksirat, telaş, ters, zarar, zor, karar, komşu, mesele, müjde, risk, takat, taraflık, zahmet, terslik, peşkeş, naz vs. (yaklaşık 350 sözcük)

İnşaat terminolojisi: Ahır, bahçe, baca, buhar, çardak, arkapı, bina, pınar, çatı, çeşme, dayan, doğrama, gerdek, hela, kamara, kanat, kat, kubbe, mazgal, musluk, ocak, parmak, pencere, köşe, kümes, kütük, saray, tavan, döşeme, camlık, uluk, havuz, mazdar, lağım, kireç, şadırvan, perdah, siva, avlu, basamak, bodrum, ocak, şömine, çatma, başlık, bohça, bölme, çerçeve, çıkma, direk, döşeme, hayat, hamam, yerevi, karabina, konak, mandal, mertek, oda, payanda, pervaz, kiler, köşk, künk, sap, saraylı, taban, cam, trapazan, çıkırık, horasan, hendek, mala, kerpiç, tuğla, kereste vs. (yaklaşık 350 sözcük)

İdari terminoloji: Kaza, vilayet, nahiye, varoş, kasaba, şehir, mahalle, sancak, angarya, ferman, irat, paşalık, askeriye, hapisane, kanun, tapu, toprak, celep, aşar, öşür, devlet, haraç, mülk, timar, vergi, arzuhal, belediye, post, zarf vs. (yaklaşık 480 sözcük)

Türkçe'den gelen tarım, deniz, bitki, zooloji, müzik, takı, sağlık, renk, hava, oyunlar, eğitim vb. alanların terminolojisi bütün Balkan dillerini etkilemiştir. Türkçe'den gelen sözcüklerin semantik alanı dışında, din terminolojisi grubunun sözcük sayısı ise çok sembolik bir rakamdır.

Din Terminolojisi: Bayram, mevlud, beктаşi, hacı, şeyh, mühip, imam, tarikat, makam, vakıf, türbe, allah, günah, iftar, dua, hacilik, kuran, namaz, tespih, matem, süfür, taç, cennet, nevrüz, ramazan, derviş, müftü, rufai, hoca, hafız, molla, tekke, minaret, cami, din, hamaylı, abdest, günahkar, iman, lanet, sure, şeriat, cehennem, nikah, vaaz, cennet vs. (yaklaşık 220 sözcük)

İkincisi, Türkçe'den Balkan dillerine giren bütün sözcükleri “*orientalizma*” olarak nitelendirmemiz bu kelimelerin kullanıcı sayısını daraltmamıza sebep olur. Bilindiği üzere Balkanların nüfusunun çoğu (Arnavutluk, Kosova, Makedonya, Karadağ'da yaşayan Arnavutlar ve Boşnakların dışında) Hristiyandır. Bu şekilde, söz konusu kelimeleri kullananlar üzerine bir psikolojik baskı da uygulanmış olur.

Yukarıda bahsettiğimiz sebeplerden dolayı “*orientalizma*” kavramının “*Türkizm*” kavramı ile değiştirilmesi gerekmektedir. Belli dönemlerde, özellikle 1960'lı yıllardan önce, Balkan dilcileri ve Türkologların çoğu Arapça, Farsça veya Türkçe kelime etimolojisine rağmen, Türkçe'den gelen bütün sözcükler için “*Türkizma*” kavramını kullanmaya çalışmışlardı. Ancak bu ülkelerin Dil Enstitüleri bu kavramın “*orientalizma*” terimi ile değişmesine “*ısrar etmişler*”dir. Burada Arnavutluk'un en ünlü Türkoloğu olan Tahir Dizdari'yi örnek olarak verebiliriz. Komünizm rejimi boyunca hapsedilen ve zulüm gören Dizdari, Arnavutça'daki Türkizmaları içeren sözlüğün hazırlanmasıyla, 40 yıl boyunca uğraşmıştır. Hazırlamış olduğu sözlük eşi bulunmayan bir eser olmasına rağmen, dönemin bilim kurumları tarafından yayımlanmamıştır. 1965 yılında biten bu eser, bir İranlı Vakıf tarafından 2006 yılında yayımlanmıştır. 1962 yılında düzenlenen ilk Albanoloji Konferansı'nda okuduğu makalede Tahir Dizdari, sözlüğün hazırlanmasıyla ilgili konuşmasında sadece “*Türkizma*” sözcüğünü kullanmaktadır. Ancak ölümünden 35 yıl sonra yayımlanan sözlüğü “*Arnavutça'daki Oryantalizmaların Sözlüğü*” adını taşımaktadır. “*Oryantalizm*” kavramının “*Türkizm*” kavramı ile değiştirilmesi için Türk Türkolojisi'nin daha aktif olması gerektiğini düşünmekteyiz. Okuduklarımızdan anlıyoruz ki Türk

Türkolojisi, bu sözcükler için uluslararası terminoloji statüsünü kazanmayan bir terminoloji kullanmaktadır. Örneğin bazı yerlerde “*Türkçe’nin verdiği sözcükler*”, bazı yerlerde “*Türkçe’den gelen sözcükler*” bazı yerlerde ise “*Türkçe verintiler (G. Karaağaç)*” gibi adlandırmalar kullanılmıştır. Bizim düşüncemize göre ise en makul kullanım “*Türkçe verintiler*” tabiridir. Bütün bu adlandırmalar aslında doğrudur, ama sadece Türk Türkolojisi çerçevesinde ve Türk Türkolojisi için anlamlıdır. Bu terimleri uluslararası statülü bir kavram olarak kullanmamız ise yabancı Türkologlar ve dilciler tarafından yanlış kullanıma, yanlış çeviriye yol açabilir. Çünkü yabancı Türkologlar ve dilciler, kullanılan bu adlandırmalara kendi menfaatlarına göre, anlamlar da katabilmektedirler. Bu sebepten dolayı, Türk Türkologları tarafından kullanılan adlandırmaların tamamen doğru olmasına rağmen bu kavramların uluslararası statülü bir kavramla, yani herkes tarafından aynı anlaşılabilir olacak “*Turkizm/ (turkism, turquisme)*” terimi ile değişmesi gerektiğinin kanaatindeyiz.

Balkan Dillerindeki Ortak Turkizmalar Sözlüğü çalışması esnasında Turkizmalarla ilgili birçok Balkan dil bilimcinin çalışmasını araştırma ve değerlendirme fırsatına sahip olduk. Maalesef, Turkizmaların bir kısmına yapılmış tanımlama ve etiketlemelerin tamamen yanlış ve dil kullanımının dışında olduğunu tespit ettik.

Bu durumda önemli sayıda, Balkan dillerine girmiş Turkizmaların arasında “*arkaizm (archaism, archaisme)*” teriminin ve daha da kötü biçimde “*barbarizm (barbarism, barbarisme)*” teriminin kullanımı ile, karşı karşıya gelmiş olduk. Bildiğimiz gibi *arkaizm* kelimesi Yunanca’dan gelmektedir “*áoxatos*” ve anlamı “*eski*” dir. Arkaizmalar genellikle eski kelimeler olarak ya da eski kelime olmasından dolayı kullanımdan düşmüş veya düşmekte olan, sözlüğün aktif sınıfından, pasif sınıfına geçerek, yavaş yavaş tamamen kaybolmaya yüz tutmuş olarak tanımlanmıştır. “*Barbarizm*” kavramından ise gereksiz, çirkin, yerel dili bozan kelimeler anlaşılır ve dolayısıyla bunların tamamen kaybolmasına dek çaba sarf etmek gerekmektedir. Bu terimin kullanımı bu dillerdeki Turkizmaların yok olmasını hedeflemektedir.

Şimdi neden “*arkaizm (archaism, archaisme)*” ve “*barbarizm (barbarism, barbarisme)*” kavramlarının “*historizm (historism)*” kavramı ile değişmesi gerekir sorusunu sorabiliriz:

Toplumun gelişmesi sürecinde, bir çok nesne ve kavram, kullanım durumlarına göre insanların günlük hayatında kullanım dışında kalabilir; dolayısıyla bu nesnelere tanımlayan kelimeler de tedricen iletişim aracı olarak kullanılmamaya başlar ve bu durum bazen kelime dağarcığının dışına tamamen çıkana kadar devam eder. Onlar tanımladıkları nesnenin yaşadığı hikaye (tarih) ile sıkı bağlantılıdır. Tarih ve toplumsal koşullar sözlüğün bu kelimelerin kaderini en fazla bu bölgelerde çizme şansına sahip olmuştur. Yapılan

çalışmalarımıza dayanarak Balkan dillerine girmiş olan tüm Turkizmaları kullanım sıklığına göre, şu temel gruplara ayırabiliriz:

1. Balkan dillerinden ayrılmaz bir parça haline dönüşmüş Turkizmalar; yani bu dillerde, sanki bu dilin öz ve özgün bir kelimesi niteliğinde olan ve bu dillerde eş anlamlısı bulunmayan kelimeler. Bu birçok sözlük alanına girmiş çok geniş bir kelime grubudur: gıda ürünlerinin, mutfak ve mutfakla ilgili araç-gereçlerin, yemek adları ve yapılış biçimlerinin, sebze, meyve ve diğer eşyaların adları da büyük oranda “*Türkçe’dir*”.
2. Önemli bir kavramı teslim etse de, o kavram yeni kelimeler tarafından tanımlanmaya başladığı için aktif kullanımdan düşmüş Turkizmalar. Bunların kullanımından kaçınılması ve yerine başka kelimelerin kullanılmasının nedeni genellikle dilin kendi özündekiyle kelime oluşturma yöntem ve metodlarıyla ihtiyacını görmeye çalışmasından kaynaklanmaktadır. Oluşan eş anlam oranları ya anlam, duygu ve stilistik ayrımcılığına ya da ilk kelimelerin eskimesine yol açar. Eskiyen kelimeler olduğu gibi, temel işlev bakımından eski olarak tanımlayamayacağımız, fakat anlam bakımından kelimelerin eskimiş anlamları da mevcuttur. Bu, kelimenin, temel ya da ikinci veya üçüncü anlamı olabilir. Dolayısıyla bu tür kelimeler yerel kelimeler tarafından teslim edilemeyecek önemli kullanımlarda ortaya çıkmaktadır. Böylelikle kelimenin temel anlamı eskimiş gibi gözükse de, kelime eskimiş anlamı ile bağlantılı, fakat mevcut dilde canlılığı olan ve konuşmalar esnasında duygu yoğunluğu ya da mecaz anlam içeren biçimde, türemiş bir anlam içerir. Bunlardan birkaçını örnek olarak verecek olursak: *çengi*, 1.eski. aheng ortamlarında oynayan kadın; 2. kötü. oynak kadın; *han*, 1. Eski. Yolcular ve kendi hayvanları konaklama hizmetinde olan bina; 2. kötü. Temiz ve bakımı olmayan otel.⁶
3. “İkinci grubun Turkizmalarıyla beraber “*arkaizmalar*” ve “*barbarizmalar*” yerine “*historizmalar*” olarak tanımlanması gereken tarihsel Turkizmalar. Bu kelimeler çok geniş bir grup oluşturmaktadır. “*Historizm*” aslında “*bağlatılı olduğu nesne veya olay geçmiş bir tarihe ait olduğundan mevcut kullanımdan çıkan bir kavram*” demektir. Bu kelimelerin eskimesinin temel sebebi, tarihtir. Historizmaları ilk olarak gördükleri faaliyet bakımından sözlük sınıflarına göre gruplandırabiliriz. Bu kelimeler özel mülkiyet ilişkilerini ifade eder; onların çoğu devlet idaresi ve mahkemeler ile alakalıdır, ticaret ve el sanatları alanını da gösterir ve böylece yaşamın “*alaturka*” yönünü yansıtmış olur. Hayatın faaliyet alanları bakımından “*historizmaların*” en geniş grubunu aşağıdakilerle bağlantılı olan kelimeler oluşturur:
“*Historizmalar*” genel olarak sadece bir anlam taşımaktadırlar. Yani bir kelime, bir anlam. Ama bazı kelimeler, eskimiş anlamı çerçevesinde “*historizm*” ile ilişkileri koruyan, ama bugünlerde diğer kelimeler gibi kullanılan yeni bir türev anlamı da

⁶ Sima, K.; Keta, B. “*Arkaizmat ne shqipen e sotme*”, SF. 1987/ 4.

kazanmışlardır. Genel olarak Balkan dilleri bu kelimelere *pejorativ* (*küfür, alay, aşağılık*) bir yük yüklemiştir. Örneğin: *asqer* ...kötü. düzensiz asker; *qatip* - ....kötü. becereksiz memur ve bürokrat; vb.”⁷

Böyle yapıların olması bu kelimeleri genel sözlüğünde canlı tutmaya yardım eder. ‘*Historizma*’ların hissiyat ile ilişkilendirilmesi, düşünme gücüne yeni şeyler eklemektedir. Bu durum sadece düşüncelerin ifade edilmesine değil, aynı zamanda yazarın da ele aldığı konuya ilişkin daha iyi ve anlamlı ifadelerde bulunmasına izin verir. Yazarlar, ‘*historizma*’ları tarih konulu hikaye ve roman türü kitaplarında çok kullanıyorlar. Bu ‘*historizma*’lar askeri ve idari alanları, din dünyası veya olayların olduğu yerin özelliklerini anlatmak için, ilgili ortamlarda kullanılmıştır. Edebiyat dili bu ‘*historizma*’ları alır ve anlatım gücünü daha çok renklendirme ihtiyacını duyduğu zamanlarda ilgili ‘*historizma*’ları kullanır. Tasvir ve portre gibi konuşma dilinde de çok kullanılmaktadır. Tasvir ettikleri karakterlerin manevi ve psikoloji özelliklerini anlatmak isteyen yazarlar bu kelimeleri çok kullanır.

Stilistik bakımından da çok güçlü olan bu kelimelerin balkan dillerinde “*arkaizm*” ve daha kötüsü “*barbarizm*” olarak adlandırılması tamamen yanlıştır. Çünkü aslında bunlar dili fakirleştirmez, aksine eski anlam ve obje işaret eden bu kelimeler, dile farklı tonlar katmaktadırlar.

Onlara göre “*barbarizm*” teriminin kullanımı tarihî kavramıyla aynı değerdedir. Yani “*istilâcının dili*”, “*gerilik ve cahillik*” getirmiş oldu. “*Historizm*” kavramı ile adlandırılması gereken bu kelimeler nitelendirmiş oldukları konu ve anlamları yok olmasına rağmen asırlardır dilde yer almaya devam etmektedirler. Dönemin renklerini, olayların geliştiği ortamı, kahramanların çağını anlatmak için kullanılmaktadırlar. “*Arkaizm*” ve “*Barbarizm*” olarak adlandırılan bu sözcükler ve anlamlarının belli bir dönemde solup, Türkçe’den aldıkları dillerin köşelerinde sokulmuş gibi gözükse de, taşıdıkları anlamlarla her alanda güçlü bir dilsel potansiyele sahip oldukları için, patlayarak vazgeçilmez hale dönüşürler. Bu sebepten dolayı sayısı nispeten fazla olan bu kelime grubu “*historizm*” olarak adlandırılmayı hak etmektedir.

Sonuç olarak, “*arkaizm*” ve “*barbarizm*” kavramlarının yetersizliğini daha sarih şekilde gözler önüne sermek için Arnavutça’dan şu örneği aktarabiliriz:

Komünizm dönemi boyunca, bütün İslam terminolojisi “*arkaizm*” ve “*barbarizm*” olarak adlandırıldı. Dolayısıyla, Arnavutça’nın bütün sözlüklerinden kaldırılarak kullanımı kanunla yasaklandı. Böylece, herkes bu kelime grubunun tamamen kaybolduğuna, yok

⁷ Sima, K.; Keta, B. “*Arkaizmat ne shqipen e sotme*”, SF. 1987/ 4.

olduğuna inandı. O dönemin sözlüklerinde ve özellikle 1970’li yıllardan sonra yani diktatör devlet tarafından Arnavutluk’ta bulunan bütün cami, tekke ve medreseler yıkıldıktan ve bütün imam ve din adamları sürgün edildikten sonra, Albanoloji Enstitüsünün hazırladığı sözlüklerdeki dini terminolojiyle savaşılmaya başlandı. İlk etapta kitaplar ve sözlüklerden, sonra Arnavut halkının zihninden silen bu yok edici süpürmenin bir takım öz süreçleri olmuştur. Bunlar:

İlk olarak, Arnavutça sözlüklerdeki İslam terminolojisinin sayısı iyice azaldı. (Bu durum 1981, 1982, 1985 yıllarının sözlüklerinde göze çarpmaktadır). Bu fenomen, sadece Arnavutça Açıklamalı Sözlüklerinde yer almakla yetinmedi; iki veya çok dilli sözlüklerde ve çocuk sözlüklerinde⁸ de göze çarpıyordu. Özellikle Arnavutça Yazım Kongresinden sonraki (1972) dönemlerde büyük sözlüklerin hazırlanması için yerinde kelime toplama kampanyaları başladığında, İslam terminolojisi kasten sözlük dışında bırakılıyordu. Bu terminolojiyi kullananlar “reaksiyoner ve vatan düşmanı” olarak ilan edilir, aileleri ise sürgüne gönderilirdi.

İkincisi, müslüman Arnavutları tarafından çok iyi bilinen İslam terminolojisinin bir kısmı Arnavutça eşanlamlı sözcükler ile değişmeye başladı. Dolayısıyla gerçek anlamında deformasyonlar oluşmuştur. Çalışmamızda örnek olarak bir iki kavram dahil edip meseleyi daha anlaşılır kılmak istiyoruz. Bunlar :

Kuran (1984 yılı sözlük açıklamasına göre) – “İslam dininin dogmalarını ve çeşitli efsaneler içeren kitap”

Kurban (1984 yılı sözlük açıklamasına göre) – “... güya iyilik getirirmişçesine yeni bir evin inşaatı için kesilen hayvan”

Myslimanizëm (Müslümanizm) (1984 yılı sözlük açıklamasına göre) – “Efsanelere göre Muhammed tarafından VII.yüzyılda oluşan ve Kuran dogmalarını koruyup yayan din”⁹

Üçüncüsü ve en hatalısı, bu sözlüklerdeki İslam terminolojisinin komünist ateist ideolojisine dayanarak açıklamaya başlanmasıdır. Böylece İslam dinine ait resmi kurumlar, Kuran ve İslam dini bayramları ile çok ağır bir şekilde alay edilip aşağılanmaya başlandı.

⁸RamizZekaj, “Terminologjia islame në fjalorët e gjuhës shqipe”, Terminologjia islame, Akademia e Shkencave dhe e arteve e Kosovës, Prishtinë, 2006, fq. 53.

⁹RamizZekaj, “Terminologjia islame në fjalorët e gjuhës shqipe”, Terminologjia islame, Akademia e Shkencave dhe e arteve e Kosovës, Prishtinë, 2006, fq55.

1990'lı yıllardan sonra, siyasi sistemin değişmesi ve dini inançların yeniden yaşanmaya başlamasıyla 40 yıl boyunca “barbar” olarak adlandırılan İslam terminolojisi yeni Arnavutça Sözlüğünün aktif kelime fonuna yeniden girerek, hak ettiği yere yerleşti.

Sonuç olarak, Türk Türkolojisi, Türkçe'den alınan sözcüklerin adlandırılması konusunda Balkan ülkelerin dilbilimlerinde kullanılan bilimsel terminolojiyi değiştirme imkânlarına sahiptir. Türk Türkolojisi, Türkçe'nin diğer dillere yüzyıllardır iletildiği sözlük zenginliğini yansıtmak ve Türkçe'yi değerli kılacak bir terminolojinin oluşturulmasını sağlamak zorundadır.

Peki, devamında ne yapılmalıdır? Şimdiye kadar yapılan çalışmaların artması ve istenilen seviyeye ulaşması için yeni vizyon ne olmalıdır?

Bu yoğun çalışmanın olumlu ürünler vererek kaliteli bir uyanışa dönüşmesi için tam zamanı olduğunu düşünüyoruz. Böyle bir şey, Türkoloji bilimini farklı değerlendirerek ve Türk Türkolojisi'nin bu ülkelerin filolojileriyle ve Türkolojileriyle kaliteli bir işbirliği yaparak gerçekleştirilebilir.

Kanaatimize göre, aynı masaya Türk ve Balkanlı tarihçiler, dilciler ve uzmanlar oturtmalıdır. Bu yuvarlak masa toplantısının faydalı olması için ön hazırlık çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Biz Arnavutluk'ta bu çalışmalara başlamış bulunuyoruz. Birkaç aydan beri Arnavut araştırmacıların Osmanlı Devleti hakkında tarih, kültür, dil, edebiyat, folklor, müzik, etnografya, mimarlık konusunda yaptıkları çalışmaların (özetle Arnavut araştırmacıların yazdığı her şey) bibliyografyasını hazırlamakta olan bir çalışma grubu oluşturmuş bulunuyoruz. Bibliyografya, Türkçe ve Arnavutça olmak üzere iki dilde neşr olunacaktır. Hem Türk hem de Arnavut uzmanlarına sunulmak üzere detaylı bir analiz yapılmakta olup; yazılacak analizin sayesinde doğru olarak anlatılan, yarıda bırakılan, çarpıtılan ve “unutulmuş” konuların hangileri olduğu tespit edilerek anlatılacaktır. Yüzyıllar boyunca Arnavutluk ve Türkiye arasında var olan tarih, dil, edebiyat, kültür, etnografya, din, vb. ilişkiler inkar edilemeyen kanıtlardır. Hem Arnavut filologları, hem de yabancı filologlar,, anılan bu ilişkileri, bu ilişkilerin getirdiği belli sorunları, resmi belgeleri, doğrudan ve dolaylı etkileri, bu ilişkilerin var oluşundan ve yoğunluğundan ortaya çıkan soru işaretleri, onları belirtmek amacıyla kullanılan terminolojiyi de uzun bir süre incelemişlerdir.

Yıllar boyunca yayınlanan ama çoğu zaman kütüphanelerde ilgisiz kalan bu çalışmalar, incelediği konuların öneminden dolayı özel bir çalışma yapılmasını hak etmektedir. Bunun dışında, araştırmacı ve öğretim üyesi olarak sonraki eğitimlerinde faydalı olacak bu hacimli bibliyografya çalışmasını, Albanoloji ve Türkoloji alanlarında okuyan lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin ellerine verebilmek amacıyla bu araştırmaları ortaya çıkarma ve sıralama ihtiyacını duymaktayız.

Hem Arnavut hem de Türk araştırmacı ve öğrencileri, Arnavut araştırmacı, tarihçi, albanolog, folklorcu, etnograf, edebiyatçı, filolog ve mimarlar tarafından hazırlanan bu bilimsel çalışmalarını tanıyarak ve kullanarak bugüne kadar ele alınmış her şeyi daha iyi bir şekilde değerlendirmeyi bileceklerdir. Bu şekilde, bugüne kadar hiç ele alınmamış kısmen olarak veya eksik ve yanlış değerlendirilmiş ilginç ve önemli konuları tespit ederek, kendi araştırmalarının konusu yapacaklardır. Tartışılması gereken veya gölgede bırakılan bütün konular Arnavut ile Türk araştırmacı ve öğrencilerin araştırma konusuna dönüştükten sonra, ortak bilimsel tartışmaların konusuna da dönüşecektir. Bu şekilde, iki ülke arasındaki üniversite çapında bilimsel işbirliğinin seviyesi daha da artmış olacaktır.

Bibliyografyada sunacağımız çalışmaları bulabilmek için 300'den fazla bilimsel dergi ve bülten, periyodik yayın ve gazete ile filolojisi ile bilimlerin araştırmacıların ve kurumların 200'den fazla bilimsel monografisi incelenmiştir. Bulduğumuz çok sayıda çalışmalar ve onların incelediği konular, bu alanlarda daha çok incelemeler yapmamız ve az da olsa (Türkiye-Arnavutluk) iki ülkenin filolog araştırmacı ve öğrencilerine katkıda bulunmamız arzusunu teşvik etmiştir. Bu sahalara hayatını adanmış şahsiyetleri tanımak, onlar hakkında bilgi edinmek, onların çalışmaları ve katkılarını takdir etmek, yeni çalışmaların başarı anahtarı ve güvenli bir adımı olduğuna inanıyoruz.

Böylece, bibliyografyanın materyallerine dayanarak hem eski çalışmalarımızın yeni bir değerlendirmesi yapılabilir, hem de hiç ele alınmamış konular, siyaset açısından ele alınmış ama gerçekte ele alınmamış konular keşf edilebilir, ortak menfaatlerimize dokunan hususlar üzerine soru işaretleri çıkarılabilir, tez ve antitezler hazırlanabilir. Bütün bu unsurlar, iki ülkenin araştırmacı ve öğrencileri arasında ortak araştırmaları (belki araştırma gezileri de), toplantıları, konferans ve sempozyumları teşvik edecektir.

Bu konular, araştırmacılar ve öğrenciler için bir araştırma kaynağı olacak ve bu çalışma sayesinde şimdiye kadar kullanılan terminolojinin değişmesi ile tarihi konuların yeniden yazılmasına önemli bir ivme kazandıracaktır.

SONUÇ

Çalışmamızda ifade ettiğimiz gibi özellikle dikkat etmemiz gereken husus, Osmanlı Devleti'nin Balkan halklarıyla beş yüz yıllık ortak tarihinin yeniden yazılması ve bu dönem için Balkan halkları tarafından kullanılan terminolojinin değiştirilmesidir.

Böyle bir hususun diplomatik ve iyi niyetli görüşmeler aracılığıyla çözülemeyeceği kanıtlanmıştır. Bu durum, tamamen bilimsel çalışmalarla çözülebilecektir. Söz konusu sorunların çözümü için bilimsel yollar önermemizin en önemli nedeni ise bu yöntemin hem daha güvenli hem de daha itirazsız istikamet alabileceğine olan inancımızdır.

Yaptığımız çalışmanın (Bibliyografya), bütün Balkan ülkelerinde de devam etmesi gerektiğini düşünüyoruz. Bu tür çalışmalar, Türk ve Balkanlı araştırmacı ve öğrencileri yakınlaştıracak, işbirliği yapma isteğini arttıracak ve hedeflediğimiz sonuçları elde etmemizi sağlayacaktır. Bizim yeni vizyonumuz, bilimsel işbirliğinin ve itiraz edilemeyen delillerin tespitinin aracılığıyla kaliteli bir değişimin olması ve bu durumun gündeme taşınmasının sağlanmasıdır.

SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA

- Altay, K.: 1996,*Romencedeki Türkçe Kelimeler*, Erciyes
Altin *Türkçe Sözlük*, 1991, Ankara
- Bakotić, L.,1936,*Srpskohrvatskog knjizevnog jazika*, Beograd
Barić, H., 1935, *Rečnik kosovsko-metohijskog dijalekta*, Beograd
- Boisacq, E.,1938,*Dictionaire etymologique de la langue grecque*
- Boretzky, N., 1975,*Der turkische Einfluss auf das Albanische, Teil I: Phonologie und Morphologie der albanische Turzismen*, Wiesbaden
Boretzky, N., 1976,*Der turkische Einfluss auf das Albanische, Teil 2: Worterbuch der albanischen Turzismen*, Wiesbaden
Boretzky, N., 1981,*Sur la substitution des noms de profesion d'origine turque en albanais*, Canier Balkanique, , 2.
- Cimochowski, W., 1951,*Le dialecte de dushmani*
- Çabej, E., 1975,*Për një shtresim kronologjik të huazimeve turke të shqipes*, SF, ,1.
Çabej, E., Xhuvani, A., 1956,*Parashtesat e gjuhës shqipe*, BUSH 4, Tiranë
Çabej, E., Xhuvani, A., 1962,*Prapashtesat e gjuhës shqipe*, Tiranë
Çeliku, M.,2004,*Vëzhgime mbi të folmen e krahinës së Dumresë*, BUSHT SSS 2,3, 1963.
Demiraj, Sh.: *Gjuhësi Ballkanike*, Tiranë
- Dilacar, A.,1968,*Dil, diller ve dilcilik*, Ankara
- Dizdari, T.,2006,*Fjalor i Orientalizmave*, Tiranë
Dodbiba, L.,1966,*Studime mbi leksikun detar*, Studia Albanica, Tiranë
- Elezovič, G.,1950,*Gasovne osobine albanaskog dijalekta Debra i njegova okoline*, Beograd
- Esih, I., 1942,*Turcizmi Rječnik (turskih, arapskih i perzijskih riječi u hrvatskom knjizevnom jeziku I pučkom govoru)*, Zagreb
- Filan, K.,1980, “*Language-Culture Relation: Its Significance in Turkish Language Education in Bosnia*”, *Council of Europe 2001 European Years of languages, 24-27 ekim 2001*, Ankara.

Fjalor i gjuhës së sotme shqipe, Tiranë,

Fjalori sinonimik i gjuhës shqipe, Tiranë, 2005

Gaberov, I., 1998, *Reçnik na Çujdite Dumi Bulgarskiy*, Sofia,

Georgidas, P., 1974, *Die lautlichen Veränderungen der türkischen Lehnwörter im Griechischen*, Munih

Giagkoullis, K., 1994, *Leksiko etimologiko kai ermnieutiko tis kupriakis dialektoi Strovolos-Lefkose*

Gjinari, J., 1957, *Nji vështrim mbi të folmen e Oparit*, BUSHT SSS I, Tiranë

Gjinari, J., 1958, *E folmja e Skraparit*, BUSHT SSS I, Tiranë

Guboğlu, M., 1968, *Rumanya Turkolojisi ve Rumen dilinde Türk sözleri hakkında bazı araştırmalar*, Ankara

Granes, A., 1996, *Turco-Bulgarica, Articles in English and French concerning Turkish influence on Bulgarian*, Wiesbaden

Granes, A., Hauge, Kjetil Ra, Suleymanova, H.: *A Dictionary of Turkisms in Bulgarian*.

Hafiz, N., 1979, *Specifičnosti Prizrenskog turskog govora*, Prilozi za Orientalnu Filologiju 27, Sarajevo

Hasan, H., 1994, *Makedonya ve Kosova Türklerince kullanılan Atasözleri ve Deyimler*, Ankara

Heine F. Wendt, 1960, *Die türkischen Elemente im Rumanischen*, Berlin

Jokl, N., 1911, *Studien zur Albanesischen Etymologie und Wort Bildung*

Jokl, N., 1923, *Linguistisch- Kultur Historische der Albanischen*,

Kakuk, Z., 1972, *Le dialect turk d'Ohrid en macedonie*, Acta Orientalia Acedemiae Scientiarum Hungaricae, Tomus XXVI,

Kakuk, Z., 1972, *Macar dilinde Osmanlı-Türk unsurları*, Ankara

Kakuk, S., 1973, *Recherches sur l'histoire de la lingua Osmanlie des XVI et XVII siecles*, les elements Osmanlis de la lingua Hongroise, BOH XIX, Budapest

Kaleshi, H., 1972, *“Arnavut Dilinde Kullanılan Osmanlıca-Türkçe Ekler”*, Bilimsel Bildiriler (TDK), Ankara

Karaagaç, G., 2008, *Türkçe Verintiler Sözlüğü*, Ankara

Karadžić, V., 1935, *Srpski rječnik*, Beograd

Kerim, A., 1996, *Türkçeden Romenceye giren sözler-Romencedeki Türkçe kelimeler”*, Ankara

Krajni, A.,1965,*Hymja e turqizimave në shqipen dhe përpjekjet për zëvendësimin e tyre*, SF, ,1.

Krumbacher, K.,1893,*Griechischen elemente in Arabischen und Turkischen*, Byzant Zeitschrift, 2,

Kukkidis, K.,1960,*Elnikon Lekson Paragomenos ek dis Turkilis*, Atina,

Latifi, L.,2006,*Huazimet turke në gjuhën shqipe krahasuar me gjuhët e tjera të Ballkanit*, Tiranë

Latifi, (Xhanari) L.,2006,*Turqizmat dhe semantika e tyre në fjaloret e shqipes*, Tiranë

Lobel, Th.,1894,*Elemente turcesti arabeti si persane in limba romana*, Leipzig

Lokotsch, K.,1927,*Etymologischen Worterbuch der europaischen (germanischen, romanischen und slavischen)*, Wörter orientalischen Ursprungs, Heidelberg

Louis K. Katona,1969,*Le Dialecte Turc da la Macedoine de l'Ouest*, Türk Dili Arastirmalari Yilligi, Belleten, Ankara

Mehdiu, F.,1978,*Orientalizmat, hyrja dhe përdorimi i tyre në gjuhën shqipe*, Jehona 7, Shkup

Meyer, G.,1891,*Etymologisches Wörterbuch der albanische Sprache*, Strasburg,

Meyer, G.,1893,*Die Griechischen und Romanischen Bestandteile in Wortschatze des Osmanisch-Turkischen*, Vien

Meyer-Lubke, W.,1935,*Romanisches Etymologisches Wortebuch*, Heindelberg

Miklosich, F.,1884-1890,*Die Türkischen elemente in den südost-und osteuropaischen sprachen (Griechisch, Albanisch, Rumunisch, Bulgarisch, serbisch, Kleinrissisch, Grossrussisch, Polnisch)*, Wien

Muftić, T., 1973,*Arapsko-srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo

Muftić, T. ,1973, *Prilog semantičkom proučavanju arabizma u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo

Mulaku, L.,1989,*Turqizmat në gjuhën shqipe*, SKSH 3, Prishtinë

Nasteva, O.,1970,*Turskiot govor vo gostivarsiot kraj*, Gostivar

Nasteva, O.,2001,*Turskite Leksički Elementi vo Makedonskiot yazik*, Skopje

Nemeth, I.,1961,*Traces of the Turkish Language in Albania*, Budapest

Ndreca, M., 2000,*Fjalor fjalësh e shprehjesh të huaja*, Prishtinë 1986,

Nurlu, M.,2002,*Romencede Turk Izleri*, Rumani

Popović, D.,1881,*Turske i druge istočanske reči u našem jeziku*, Beograd

- Saineanu, L.,1885,*Elemente turcesti in limba romana*, Buresht,
Saineanu, L., 1900,*Influenta orientala asupra limbei ti culturei romane*, I-III, Bukuresht
Samara, M.,1995,*Zhvillime leksiko-semantike të turqizimave në gjuhën shqipe*, SF 1. Tiranë
- Škaljic, A., 1957,*Turcizmi u Narodnom Govoru i Narodnoj Knjizevnosti Bosne i Hercegovine*, Sarajevo
Škaljic, A.,1988,*Turcizmi u Srpskohrvatskom- Hrvatskosrpskom jeziku*, Sarajevo 1973.
Türkçe Sözlük I-II, TDK, Ankara
Wendt, H. F.,1960,*Die Turkischen Elemente im Rumanischen*, Berlin
- Yaşar, Y., 1991 ,*Bulgarçaya Türkçeden ve Türklerden geçen sözcükler*”, Ankara
- Zbigniev,G.,1959,*The influence of Turkish upon the Macedonian Slavonic Dialects*, Folia Orientalia, Vol. L,